

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Een examenopgave nader bekeken

Kneppers, L.

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Factor D : Kwartaalblad voor het Economie-onderwijs en zijn Didactiek

License

Unspecified

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kneppers, L. (2017). Een examenopgave nader bekeken. *Factor D : Kwartaalblad voor het Economie-onderwijs en zijn Didactiek*, 35(2), 25-28.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Een examenopgave nader bekeken

Lenie Kneppers

Voor welke moeilijkheden komt de examenkandidaat te staan bij het maken van examen opgaven?

Hoe ziet de uitvoering hiervan in de praktijk er uit? Door een inhoudsanalyse van een examenopgave kan ontdekt worden waar kandidaten de fout ingaan en hoe dat is te verklaren.

Dit keer wil ik - in plaats van een deelvraag een hele examenopgave analyseren. Ik heb gekozen voor opgave 5 van het havo examen, tijdvak 1 2016. De opgave bestaat uit vijf deelvragen.

Voor welke moeilijkheden komt de examen kandidaat te staan bij het beantwoorden van deze opgave? Hoe zou het denkgedrag kunnen zijn? Hoe is het in de praktijk -op het examen- uitgevoerd en ten slotte, waaraan zou het kunnen liggen als een antwoord niet goed is.

Opgave 5

Interessant aan deze opgave is, dat er veel uitleg wordt gevraagd. Hierdoor moet de examenkandidaat een denkstrategie toepassen. Hij kan meestal niet uitwijken naar reproductie. De kandidaat moet de leerstof begrijpen. Wat wel opvalt, is dat in geen enkele vraag de gegeven situatie meedoet, met andere woorden, de vragen hadden ook gesteld kunnen worden zonder het inleidende stukje. Kandidaten hadden het rustig kunnen overslaan. Het zijn dus geen context vragen. Context vragen zijn vragen gesteld in een gegeven situatie.

De inleiding op de opgave vindt u in kader 1.

Kader 1 In India is het niet alles goud wat er blinkt

De afgelopen tien jaar heeft de Indiase economie zich snel ontwikkeld. Maar door onder andere afnemend consumentenvertrouwen is de conjunctuur omgeslagen en behoort India nu tot de economisch meest kwetsbare landen. Zo heeft de economie last van oplopende inflatie, een rekort op de lopende rekening van de betalingsbalans en kapitaalexport naar de Verenigde Staten (VS). Volgens de Indiase regering hebben de automatische stabilisatoren, zoals de ingevoerde werkloosheidsuitkeringen, onvoldoende dempende werking op de conjunctuur en moeten er nieuwe maatregelen worden genomen.

Lenie Kneppers is vakdidactica economie aan het instituut voor de lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam en redactielid van Factor D.

Vraag 22

Leg uit dat het consumentenvertrouwen een conjunctuurindicator is.

Bij een systematische beantwoording van deze vraag komen de volgende denkvragen aan de orde:

a. Wat is een conjunctuurindicator?

Een conjunctuurindicator geeft het verwachte conjunctuurverloop weer over een bepaalde periode.

b. Wat is hier de indicator?

De indicator is in dit geval het consumentenvertrouwen.

c. Waardoor is het consumentenvertrouwen een conjunctuurindicator?

Consumentenvertrouwen wordt o.a. gemeten aan de koopbereidheid. Als de consument geen vertrouwen heeft in de economie gaat hij minder besteden en dat veroorzaakt een verslechtering van de conjunctuur omdat daardoor de productie terugloopt. Als het vertrouwen hoog is gaat de consument besteden. De productie loopt op en daardoor verbetert de conjunctuur. De koopbereidheid (onderdeel van het consumentenvertrouwen) is dus een indicator voor de conjunctuur.

De p-waarde van deze vraag is 65 (65 van de 100 leerlingen hadden deze vraag goed).

Voorbeelden

Alle antwoorden van kandidaten zijn letterlijk geciteerd en cursief in rood weergegeven.

Kandidaat 1: *Als het consumentenvertrouwen hoog is zal de vraag naar goederen stijgen, mensen zullen meer kopen, consumeren.*

Op zich klopt dit antwoord, maar gevraagd wordt waarom het consumentenvertrouwen een conjunctuurindicator is. Dat staat er niet. Slordigheid in een juiste aanpak van de vraag of weet de leerling niet wat een indicator is en omzeilt hij/zij dit met het gegeven antwoord? Denkt de beoordelaar: de zin klopt dus de kandidaat snapt het wel?

Kandidaat 2: *Door naar het consumentenvertrouwen te kijken kun je zien hoeveel vertrouwen de burgers in de economie hebben, daardoor kun je weer halen als bestedingen worden uitgesteld of juist naar voren worden gehaald.*

Deze kandidaat slaat stappen in de beantwoording over. Over indicatoren heeft hij/zij het niet. Wat voor effect het vertrouwen op de bestedingen en daardoor op de conjunctuur heeft, wordt niet uitgelegd.

Kandidaat 3: *Consumentenvertrouwen is een conjunctuurindicator omdat het aangeeft of mensen gauw iets kopen of niet. Stel de consumenten geven aan vertrouwen te hebben in de economie dan kopen ze dus sneller spullen. Dit betekent dat ze de prijzen vertrouwen en het goed gaat met de economie.*

Hier is een ondeugdelijke uitleg van conjunctuurindicator gegeven. Ook de tweede uitleg is in feite onjuist. De mensen kopen spullen en geven daarmee aan dat ze vertrouwen hebben in de economie. Hoe dit verder uitwerkt op de conjunctuur staat niet in het antwoord. Ondanks het feit dat veel leerlingen twee punten behaalden, zit er in de meeste antwoorden geen logische aanpak van de redenering; het voorspellen van het verloop van de conjunctuur aan de koopbereidheid van de consument.

Vraag 23

Leg uit hoe werkloosheidsuitkeringen een dempende werking kunnen hebben op een neergaande conjunctuur.

Bij een systematische beantwoording van deze vraag komen de volgende denkvragen aan de orde:

a. Wat is het gevolg van een neergaande conjunctuur op werkgelegenheid.

Door een neergaande conjunctuur zullen er mensen ontslagen worden.

b. Wat is het gevolg daarvan op bestedingen van huishoudens en op de conjunctuur?

Het inkomen van huishoudens vervalt waardoor de bestedingen afnemen. De productie neemt af en de conjunctuur verslechtert.

c. Hoe kan verklaard worden dat met uitkeringen de conjunctuur iets minder verslechtert dan zonder uitkeringen?

De uitkeringen herstellen (althans deels) de bestedingsmogelijkheden van de huishoudens waardoor er een dempende werking op de neergaande conjunctuur optreedt.

De p-waarde van deze vraag is 59 (iets meer dan de helft van de leerlingen had deze vraag goed).

Voorbeelden

Kandidaat 1: *Door een werkloosheidsuitkering in te voeren, kunnen werklozen blijven consumeren. Dit leidt tot een groei van vraag en aanbod en zal de conjunctuur stimuleren.*

De eerste zin is juist, maar daarna gaat het mis. Als de leerling de vraag goed gelezen had en dus van een dempende werking was uitgegaan had dit voorkomen kunnen worden. Blind voor de vraag gaat de leerling af op het geleerde 'toename besteding dus groei'.

Kandidaat 2: *Werkloosheidsuitkeringen kunnen een dempende werking hebben op een neergaande conjunctuur omdat bij een neergaande conjunctuur betekent het dat er minder/weinig geconsumeerd wordt. Door werkloosheidsuitkeringen krijgen nu ook werklozen een inkomen en kan er dus weer meer besteed worden (de betalingsbereidheid wordt groter). Doordat er meer besteed wordt neemt de vraag toe waardoor prijzen weer omhoog kunnen gaan, er ontstaat dus inflatie waardoor de neergaande conjunctuur weer omhoog wordt gegeven. Daarom kunnen werkloosheidsuitkeringen een dempende werking hebben op een neergaande lijn.*

Dit is een voorbeeld van associatieve reproductie: neergaande lijn – weinig consumptie – meer inkomens – meer bestedingen – prijzen omhoog – inflatie. Er wordt niet of weinig gedacht vanuit de vraag. Het antwoord is daardoor onjuist.

Kandidaat 3: *WW-uitkeringen zijn doorgaans altijd lager dan loon b.v. Dit leidt niet alleen tot minder koopkracht en consumptie van de WW-ers, maar ook tot lagere investeringen door bedrijven als gevolg. Tot slot kunnen door veel WW-uitkeringen de belastingen omhoog gaan (overheid) wat een negatief effect weer heeft op de koopkracht en dus de conjunctuur. Het dempt dus.*

Uit de vorige antwoorden had ik al een vermoeden dat leerlingen soms onbekend zijn met het werkwoord 'dempen'. Hier is het echter wel heel duidelijk. De leerling gaat er volledig door de mist in. Als de leerling zich afgevraagd had wat er met een dempende werking werd bedoeld had hij/zij dit kunnen opmaken uit de laatste zin van de inleiding op opgave 5.

Vraag 24

Leg uit hoe oplopende binnenlandse inflatie kan leiden tot verslechtering van het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Bij een systematische beantwoording van deze vraag komen de volgende denkvragen aan de orde:

a. Wat staat er op de lopende rekening van de betalingsbalans?

Op de betalingsbalans staan de inkomsten uit het buitenland (export) en de uitgaven aan het buitenland (import). Op de lopende rekening gaat het o.a. om de goederenrekening, de dienstenrekening.

b. Wat betekent oplopende binnenlandse inflatie?

Inflatie betekent een stijging van het algemeen prijspeil. Oplopende binnenlandse inflatie wil dus zeggen dat de prijsstijging in het betreffende land (India) oploopt.

c. Op welke manier heeft de oplopende inflatie invloed op de lopende rekening?

Door de oplopende inflatie worden goederen en diensten duurder waardoor de export af zal nemen. De import kan toenemen door de goedkopere producten uit het buitenland. Het saldo (E-M) van de lopende rekening zal dus verslechteren.

De p-waarde van deze vraag is 43, dus minder dan de helft van de leerlingen had deze vraag goed.

Voorbeelden

Kandidaat 1: *Door inflatie stijgen de prijzen in een land en daalt de koers van de munt. Het saldo op de lopende rekening kan hierdoor verslechteren omdat door de koersdaling er meer vraag komt naar export uit het 'inflatieland' en afname van vraag naar import.*

Hier wordt eveneens niet gedacht, maar wat herinneringen uit het geheugen gehaald. Hierdoor ontstaan verkeerde redeneringen. Als de leerling zich had afgevraagd waarom de koers kan dalen na inflatie in een land had hij/zij misschien niet de koersdaling aan de inflatie gekoppeld en daaraan weer de verslechtering van de betalingsbalans. Een planmatiger denkaanpak had mogelijk een beter antwoord tot gevolg kunnen hebben. De uitspraak 'vraag naar export en vraag naar import' geeft een verkeerde conceptbetekenis aan.

Kandidaat 2: *Door de oplopende binnenlandse inflatie zijn mensen bang voor nog hogere prijzen in het binnenland. De import is voor hun erg goedkoop. Ze zullen zoveel mogelijk goederen inkopen waardoor de import groter is dan de export en dit leidt tot verslechtering op de lopende rekening.*

Uit dit antwoord is duidelijk dat de leerling weet wat de lopende rekening is en dat de verslechtering daarop ontstaat door een verkleining van het verschil tussen export en

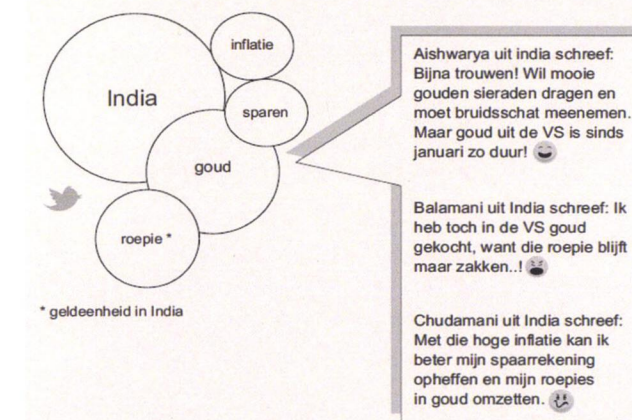
import. Er wordt echter alleen de invloed van de vergroting import aangevoerd niet de verlaging van de export, die m.i. belangrijker is.

Vraag 25

Zie kader 2 voor de inleiding op deze vraag en de bijbehorende bron 1

Kader 2

Om zich te beschermen tegen de oplopende inflatie importeren veel Indiase burgers goud en gouden sieraden uit de VS. De Indiase regering vindt dat onwenselijk en heeft importbeperkende maatregelen op goud en gouden sieraden aangekondigd. Over deze onderwerpen wordt in India druk getwitterd (zie bron 1).

Bron 1

Gebruik tekst en bron in kader 2.

Maak de onderstaande zinnen economisch correct.

Import van gouden sieraden wordt geboekt als ... (1)... op de ... (2)... van de betalingsbalans van India.

De tweet van Balamani laat zien dat er bij Indiase burgers sprake is van ... (3)...

Chudamani geeft in zijn tweet aan dat door de hoge inflatie de ... (4)... waarde van zijn spaargeld ... (5)....

Kies uit:

bij (1) ontvangsten / uitgaven

bij (2) kapitaalrekening / lopende rekening

bij (3) moral hazard / risico-avers gedrag

bij (4) nominale / reële

bij (5) daalt / stijgt

In vraag 25 is weinig of geen sprake van betekenisvol leren. De vraag kan met reproductie worden beantwoord.

De leerling moet weten dat import bestaat uit uitgaven (zie 24a) en dat goederen op de goederenrekening van de lopende rekening staan. Hij/zij moet het verschil weten tussen moral hazard en risico-avers gedrag, het verschil tussen nominale en reële waarde en dat bij inflatie de reële waarde van het geld daalt. Bij dit laatste is misschien nog wat denkgedrag nodig: bij inflatie wordt alles duurder, dus kan ik minder kopen voor mijn geld, dus de waarde daalt.

De p-waarde = 73. Beter dus dan de eerdere vragen, maar voor zo'n reproductievraag toch eigenlijk laag.

Bij de antwoorden die ik gezien heb, gaf de keuze tussen 'nominale' en 'reële' de meeste problemen.

Vraag 26

Zie voor de inleiding op deze vraag en bijbehorende bron kader 3.

Kader 3

Naar aanleiding van een krantenbericht (bron 2) doet een Indiase econoom een oproep aan de Indiase regering om af te zien van de importbeperkende maatregelen op goud en gouden sieraden. Hij stelt: 'De renteverhoging in de VS zal gevolgen hebben voor de wisselkoers van de dollar in roepies, waardoor uiteindelijk Indiase burgers nog meer voor goud en gouden sieraden uit de VS moeten gaan betalen.' Gebruik bron 2.

Fed verhoogt rente in VS

Na jaren van renteverlagingen heeft de centrale bank (Fed) van de Verenigde Staten aangekondigd de rente te verhogen.

De Amerikaanse economie is herstellende van de kredietcrisis en volgens de voorzitter van de Fed is stimulering via een lage rente niet meer nodig. De voorzitter verwacht dat de renteverhoging zal leiden tot kapitaalimport vanuit landen zoals India.

Leg uit hoe de renteverhoging in de VS ertoe kan leiden dat goud en gouden sieraden uit de VS voor kopers in India duurder worden.

Gebruik ongeveer 60 woorden.

Bij een systematische beantwoording van deze vraag komen de volgende denkvragen aan de orde:

a. Wat is het gevolg van de renteverhoging in de VS voor spaarders/beleggers in India?

Doordat in de VS een hogere rente op spaargeld/beleggingen wordt geboden dan in India zal kapitaal vertrekken naar de VS.

b. Heeft dat gevolgen voor de vraag naar dollars?

Ja, de vraag zal toenemen. Het spaargeld in roepies moet omgezet in dollars.

c. Wat voor effect heeft dat op de prijs van de dollar?

Als de vraag naar dollars toeneemt t.o.v. het aanbod zal de prijs stijgen, dus de koers stijgt.

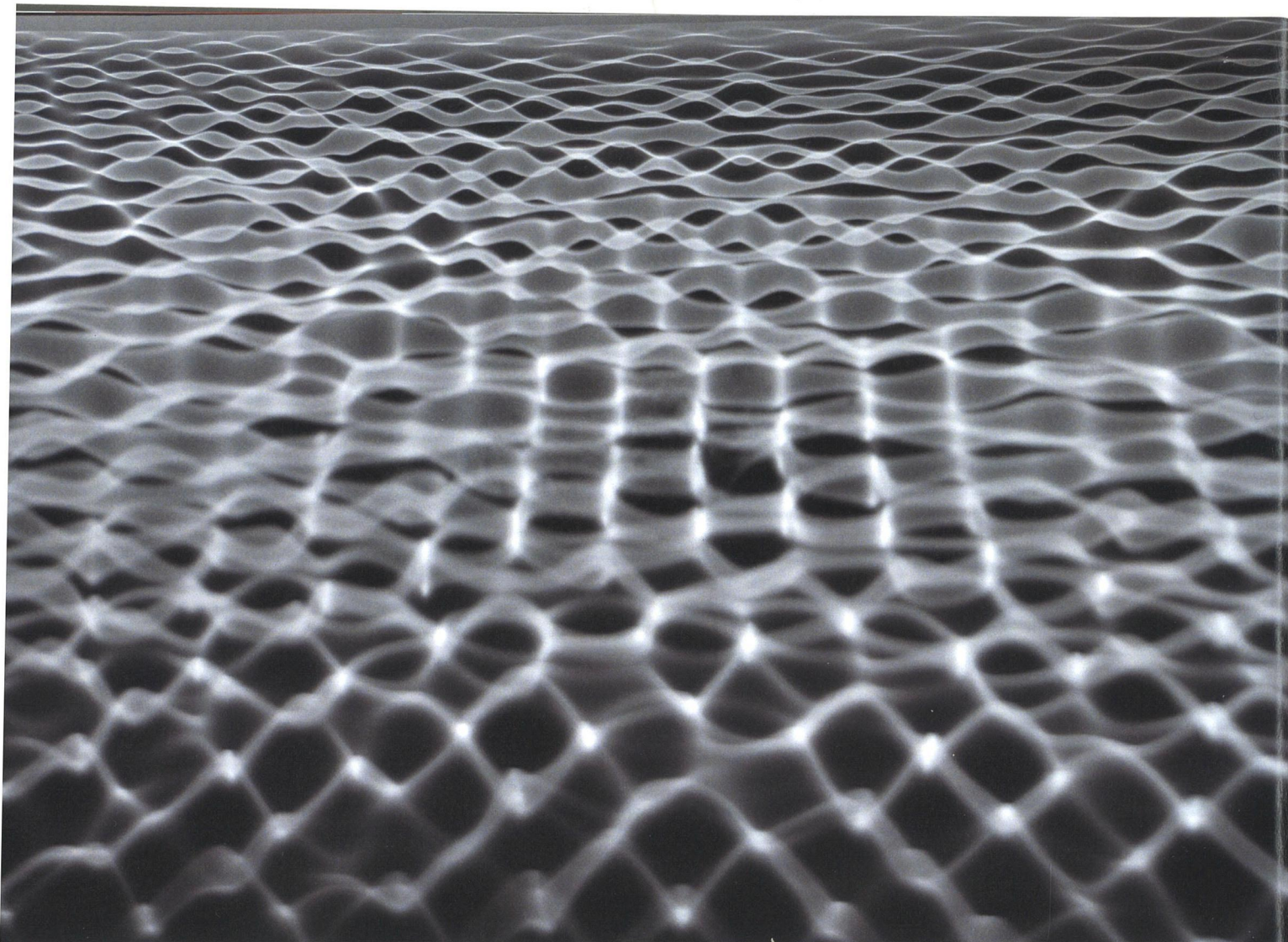
d. Wat voor effect heeft dit op de prijs van goud en gouden sieraden?

Als de wisselkoers hoger is, moeten kopers van goud en gouden sieraden meer roepies betalen voor dollars, dus de prijs van de sieraden in roepies wordt hoger.

Dit is een redeneervraag. In de inleiding is echter al veel bruikbare informatie gegeven. In de vraag is hier een situatie gegeven: India (hoewel het elk ander land zou kunnen zijn). De leerling moet van het ene punt naar het andere redeneren en dit vervolgens systematisch beschrijven. De leerling kan niet uit de voeten met alleen reproductie. Niet gemakkelijk en dat blijkt ook wel uit de p-waarde. Die is 41, dat is laag.

Voorbeelden

Kandidaat 1: *Door de verhoging van de rente is er dus ook hogere rente bij sparen. Mensen gaan dan liever sparen dan*

geld lenen bij banken (hoge rente banken). Omdat mensen meer sparen en minder uitgeven worden er minder producten verkocht waardoor het minder goedkoop aangeboden kan worden en dus duurder in prijs.

Wat gebeurt hier? De kandidaat leest de vraag niet goed, blijft hangen op *renteverhoging* en schiet dan in mantra, een vorm van reproductie. Bovendien heeft hij/zij het krantenstukje en de inleiding op de vraag niet gelezen.

Kandidaat 2: *de renteverhoging in de V.S. kan ertoe leiden dat goud en sieraden uit de V.S. voor kopers uit India duurder worden omdat zoals in het krantenbericht gezegd wordt is de Amerikaanse economie herstellende. Een herstellende economie betekent meer consumptie, dit veroorzaakt prijsverhogingen (inflatie) waardoor het voor de kopers in India dus duurder wordt om uit de V.S. te importeren, aangezien de prijzen in de V.S. omhoog gaan.*

Deze kandidaat gaat voorbij aan het directe effect van renteverhoging in een importland terwijl dat antwoord al in het krantenbericht staat. Blijft dan hangen op 'herstellende economie' en dan gebeurt hetzelfde als bij kandidaat 1.

Kandidaat 3: *Door de renteverhoging in de V.S. zullen veel buitenlandse burgers in de V.S. beleggen. Hierdoor is er meer vraag naar de dollar. Doordat er meer vraag is naar de dollar*

stijgt deze wisselkoers, door deze stijgende wisselkoers wordt het voor Indiase burgers duurder om spullen te kopen in de V.S., zoals goud en zilver.

Als laatste een bewijs dat het ook goed kan. De leerling redeneert heel goed van renteverhoging tot duurder sieraden kopen door middel van de woorden: door, hierdoor, doordat. De kandidaat volgt in feite de strategie die ik eerder in Factor D heb beschreven, de BLT-strategie, Because, Leading, Therefore (or Resulting in), een strategie die leerlingen in Engeland geleerd wordt om te leren redeneren en zodoende (examenvragen) beter leren te beantwoorden.

Duidelijk is dat dit getraind moet worden in de economielessen en niet alleen in het examenjaar maar vanaf jaar één. ■